

УРФИЛ – УЧИТЕЛЯТ НА ГЕТИТЕ

Едва ли в цялата съвременна историография би могла да се посочи някоя друга тема – или по-скоро комплекс от теми, свързан с тъй много заблуждения и неверни интерпретации на исторически извори и документи, но също и на паметници на материалната култура, както комплексът от теми, на който е посветено туй изследване. При това тук напълно произволно се манипулират, подменят и интерпретират имена и понятия с определено и установено от много столетия значение – имена на исторически личности, за чийто живот и за чиято дейност днес науката разполага с писмени документи и свидетелства на съвременници, за които досега никой не е намерил основания да оспори. Но туй не е попречило на известни институции да идеологизират принципи и схващания, които практически засягат всички области на живота, на духовната и творческата дейност, на религията и мисълта, на културата и изкуството и техните традиции в индивидуалното и колективното творчество на един народ в продължение на цялото негово съществуване в течение на много хилядолетия. А този народ е нашият! На територията, която обитава от най-дълбоката позната на съвременната историография древност, той е оставил свои следи от всички исторически епохи, за които науката днес има сведения. И тези следи включват не само първите зачатъци на земеделието и на художествената обработка на благородни метали, но и първите писмени паметници на нашия континент. И което всички историци оспорват, независимо от данните на историческите извори и на материалната и духовната култура: създаването на първите християнски църковни общини в Европа, учредяването още в първия век на нашата ера на християнска религиозна общност по цялата централна, западна и източна част на Балканския полуостров, създаде до края на IV век там такъв брой църкви, какъвто останалата част на Европа няма да притежава дори половин хилядолетие по-късно. Но също така и

богослужевна книжнина на своя език и със своята писменост, която ползва от незапомнени времена и която книжнина той дава и на останалите народи от същата езикова общност, за които е прието обозначението «славянски народи» – повечето от тези народи я използват за своето християнско богослужение и до сега.

Личността, на която е посветено това изследване, играе централна роля в *нашата* – и само в нашата! – духовна и културна история. Но не и в историята на германския народ, с която няма и никога не е имала нещо общо. Тя се появява в много важен момент от *нашата* история – втория по-важност след протеклото три века преди това основаване на първите църковни общини по цялата територия, заемана от нашите предци, включваща и Североизточното Причерноморие с Дунавската низина до Егейско и Адриатическо море. Този момент е свързан с изграждането на единна църковна общност на *нашия* народ, с определянето на *нашата* духовна идентичност в изповядването на учението на Христа и неговите апостоли, която от тук нататък, през цялото средновековие до XIX век ще очертае насоката на неговия път в историята на човечеството, в която той със своя език и със своята писмена и образна култура ще изиграе решителната роля при разпространението на християнството сред народите, обитаващи Източна Европа и далече отвъд нейните граници.

Германските учени от съвременната епоха присвояват тази личност за тяхната история, съчиняват ѝ биография, съответна на техните представи, без да разполагат с каквито и да било потвърждения и основания в историческите извори и дори я назовават с име, което не знае никой неин съвременник – а както беше вече отбелязано, в случая се касае за една историческа личност, добре позната на нейните съвременници, играла важна роля в духовния, религиозния и политическия живот на своето време и оставила дълбоки следи в културата и историята на човечеството до ден днешен, а и далече отвъд нашето време. Нейното истинско име са познавали всички историци и хронисти на епохата – независимо от техните политически и религиоз-

ни убеждения. То е отбелязано на важни документи. А някои от тези съвременни автори споменават в своите трудове и редица подробности за произхода, живота и дейността на тази личност и дори дават несъмнено автентичен препис от нейното идейно и религиозно верую, съдържащо се в духовното ѝ завещание към бъдните поколения – християнското верую на нейния народ, което той ще отстоява от тук нататък в своята история. За това верую хиляди, обявени от неговите врагове за еретици и противници на „правата“ вяра, ще предпочетат през следващите векове да изгорят на кладите, отколкото да се откажат от убежденията и от вярата си.

Тези германски учени ѝ придаваг идентичност, каквато тя нито е притежавала, нито е отговаряла на задачите, които очевидно си е била поставила и за чието изпълнение е посветила целия си живот. И за които знаем от историята, че са получили реализация – и то в размери, за каквито тя едва ли могла да мечтае. Биографията, която германските автори съчиняват на тази личност, те тиражират в необозрим днес брой публикации – най-важните от тях, отнасящи се само към тази личност, отбелязани в германски био-библиографски справочници и актуализирани в интернет до последно време са над триста,¹ без да включват много десетки хиляди публикации в общи издания по обща, културно-политическа и църковна история на германския народ, справочници, учебници за всички видове училища и образователни институти до популярната и развлекателна литература, а естествено и ежедневната и периодичната преса. Една нищожно малка част от тези публикации са включени в издадената неотдавна нова актуализирана версия на така наречената *Bibliographia Gotica*,² отнасяща се предимно за публикациите върху старогерманския език, наречен от немските изследователи „готски“ и свързан от тях напълно произволно с дейността на личността, на която е посветено това изследване – а следователно по-голямата част и от тези публикации засягат пряко или косвено същата личност.

Всички тези публикации, независимо от тяхната специална тема и техния обем, представят един и същ основен текст за

биография на тази личност, съдържащ се обикновено в няколко реда и изречения, към които в зависимост от предназначението на съответната публикация се прибавят различни подробности, които го допълват и украсяват.

Този основен текст³ е следният:

„Роден около 311 година в земите на готите-германци („тервинги“) в Северното Черноморие от баща германец и майка гъркиня, Вулфила (така наричат германците въпросната личност) получава от баща си своето име, произхождащо от старогерманската дума *wulfe* (=«вълк») и означаващо в нейната гальовно-умалителна форма *вълче* или *вълченце*. Като член на една готска делегация посещава в 336 година Константинопол, обръща особено внимание на Константин Велики и на неговия духовен съветник Евсевий Никомидийски, ариански епископ на Константинопол, а малко по-късно бива ръкоположен от него за епископ на готите, които от 332 година са федерати на римската империя. Като привърженик на арианските идеи, предадени му от Евсевий, той разпространява тези идеи при своето мисионерство в страната на готите, застъпвайки еретическото учение на арианите и превежда за своите сънародници на техния език Библията. Прекъсването на федералните отношения с Рим от страна на управляващите кръгове на тервингите (така наричат германските изследователи народа, сред който проповядвал Вулфила) през 40-те години на IV век има като последствие преследването на християните в тяхната държава, поради което част от християнското население, водено от неговия епископ, се преселва около 376 година в границите на Римската империя. В Долна Мизия (т.е. в днешна Северна България) Вулфила и неговите готи застават на страната на т.нар. „хомеисти“, поддържащи Сирмианския Символ на вярата, като приемат, че Бог Отец и Бог Син са с „подобносъщна“, а не единсъщна субстанция, както твърдят „православните“ или различна, според арианите. В качеството си на епископ той участва в местния Константинополски събор през 360 година и се подписва под компромисния Символ на вярата от Нике. При засилването на разногласията между „православни“ и „ариани“

посредници между двата лагера и участва в 383 година в една делегация от епископи на Илирик, поканена от император Теодосий I с цел да се постигне помирение, но по време на преговорите умира и бива погребан в Константинопол.“

Германските автори се позовават за тези данни на късноантични църковни историци, като посочват най-коректно не само техните имена и съчинения, но също и страниците, а понякога и редовете на местата, откъдето твърдят, че са заели сведенията си – а това са обикновено текстове в най-новите им издания, за които се приема, че представят по възможност най-достоверно съответните съчинения. Много от тях се намират в повечето големи научни библиотеки, като някои са достъпни в оригинал и в превод на английски или руски език в интернет, откъдето може всеки заинтересуван от въпроса да направи справки, без да има нужда да ползва услугите на библиотеките. И може би туй обстоятелство освобождава авторите от затруднението да цитират на гръцки или латински език сведенията или за улеснение на читателите да ги преведат на немски език. А за да спестят на тези си читатели и затруднението от четенето на излишни подробности те предават с по няколко свои думи съдържанието им – за което срещат обикновено дълбокото разбиране и одобрение от страна на читателите, облекчени от предъвкването, преглъщането и смилането на често трудносмилаемото четиво. Всичко това е много хубаво, отлично! Сравнението на получените по такъв начин деривати от съчиненията на древните историци с техните оригинали води обаче най-често до пълно отрезняване. Така е и тук. Разказаната на всеобщодостъпен и понятен език история за „Вълченцето – покръстител и епископ на готите-германци“ се оказва при най-елементарно и просто сравнение на приведения малко по-горе текст със сведенията на неговите съвременници напълно невярна и натъкмена към германската културна и църковна история, без каквито и да било основания.

Всички данни в тази биография – освен изчислените приблизително години на раждането и на смъртта – или са съчинени, или представляват своеобразна интерпретация, респективно са

манипулации на известни от историческите извори данни. Нека погледнем какво казват по този въпрос историческите извори, написани от съвременници на събитията – при това събитията са произлезли не в Китай или на митичния остров „Скандза“, от който много германски историци до сега считат, че се е зародил техния народ, а в самата столица на римската империя Константинопол и в нейното най-близко съседство, непосредствено пред очите на обществеността. Ще дадем тук думата на един историк, съвременник на тези събития, когото неговите сегашни колеги считат за най-малко пристрастен и най-необременен от влиянията на религиозните разногласия на епохата: Филосторг⁴:

„...по това време Урфила довел в ромейската земя многоброен народ от отвъддунавските скити, наричани някога гети, а сега готи, които поради своето благочестие избягали от собствените си земи. А този народ приел християнството по следния начин. През царуването на Валериан и Галиен голяма част от отвъддунавските скити преминали в ромейската земя и опустошили голям дял от Европа. Като преминали в Азия, те навлезли в Галатия и Кападокия, заловили много пленници, някои от които се числели към друхвенството, и с голяма плячка се оттеглили в земята си. А взетите пленници-християни, като общували с варварите, обърнали в благочестието голям брой от тях и ги направили да мислят по християнски, вместо според езическата вяра. Всред тези пленници се намирали и предците на Урфила, по произход кападокийци, от така нареченото село Садаголтина, близо до град Парнас. И тъй, този Урфила, като бил поставен за пръв техен епископ, предвождал преселението на благочестивите люде. Той станал [епископ] така. През времето на Константин, тъй като на императора се покорявали и тамошните варварски племена, [Урфила] бил изпратен от вожда на този народ заедно с някои други като пратеник [при него]. Той бил ръкоположен от Евсевий и неговите привърженици за епископ на християните в гетската земя. Като се грижел и за другите техни работи, той им изнамерил собствена азбука и превел на техния език цялото Писание, с изключение на «Книгите на царете», тъй като те съдържаха повестуване за войни, а народът [и без това] бил войнолюбив и

повече се нуждаел от нещо, което да обуздае неговия порив към сражения, а не от нещо, което да го побужда към това. Но тези книги могат най-силно да възбудят умовете на читателите, ако човек се отнася към тях с голямо благоговение и се преработят така, че да водят сърцата на вярващите към вярата в Бога. Императорът заселил този народ от бежанци в селищата на Мизия, кой където желаел. Той почитал извънредно много Урфила и често казвал за него „нашия Мойсей“. Той боготворял много този човек и направил самия него и подчинените му привърженици на своята еретическа вяра.“⁵

Манипулациите на германските историци започват още с името на тази личност, „Вулфила“. Такова име не познава нито един от съвременните ѝ автори на писменни източници, споменаващи нейното име на повечето от употребяваните от тези съвременници езици. Това име няма да срещнем и на подписа ѝ, оставен от нея върху документи, за които не съществува съмнение, че са подправени и които са били многократно преписвани и преиздавани чак до ден днешен; няма да го срещнем и върху личния печат на тази личност – за автентичността на който свидетелствува преди всичко начинът, по който името е написано и това изключва всяко съмнение, че той представлява фалшификат.⁶

Преди по-малко от 20 години един известен германски изследовател, професор Кнут Шефердик,⁷ си поставя като задача да провери как това име е написано във всички известни засега съвременни писмени извори⁸ – а това е авторът на най-големия брой публикации, посветени на тази личност до днес, включващи не само последната и възприета от останалите автори за най-меродавна нейна биография, но и многобройни студии в различни научни издания, включително обобщаващите статии в някои от най-важните многотомни справочници по въпросите на германската политическа, културна и църковна история,⁹ които пък от своя страна се цитират в останалите справочници, речници и енциклопедии, и то не само в Германия. Този автор си поставя такава задача след като в продължение на четвърт век преди това е написал името Вулфила сигурно повече пъти

от който и да е друг автор от съвременността или от миналото – и явно остава потресен от резултата на своите изследвания, защото в никой от съвременните, но и в значително по-късните писмени извори, той не открива името Вулфила. Вместо него той среща във всички гръцкоезични източници предимно името Улфилас (Οὐλφίλας) или Урфилас (Οὐρφίλας),¹⁰ а окончанието „ας“ гърците поставят и зад чуждите собствени имена със съответните варианти, произлизащи от деклинирането му. Като рядко изключение в някои писмени източници се среща също и вариантът Οὐλφιλᾶς.¹¹ При транскрибирането на гръцките букви с латински това име се предава до IX век изключително като Ulfila, респ. Ulfilas¹² и само в *Хрониката* на Изидор Севилски (560-636)¹³ като Gulfila/Gulfilas, а Михаил Сирин (~1126-1199) го транскрибира в своята *Хроника* със сирийски букви като Уруфил (urufil).¹⁴ Само няколко късни ръкописи, които Шефердик свързва с някаква „остготско-равенска“ традиция,¹⁵ предават германизираната форма Vulfila; тези източници не са стигнали до нас, но не може да са били по-стари от IX век, а вероятно и много по-късни – същата форма се предава и в някои преписи от *Историята на гетите* от Йордан, които без изключение са преработки, три до шест века по-късни от оригинала.¹⁶

Шефердик не се занимава с етимологията на името Улфила, макар и в статията си изрично да подчертава какво голямо значение тя има във връзка с проследяването на традицията, свързана с името.¹⁷ Още в самото начало на тази статия той обаче отбелязва всеобщо признатото (allgemein anerkannt) схващане, че името Вулфила е гальовно-умалителна форма (hypokoristisches Diminutiv) от име, образувано от готската дума *wulf* и следва да се предава като „Wölffe“, т.е. „вълче“ или „вълченце“. Резултатите на извършеното най-педантично по всички правила на науката изследване обаче обезсилват напълно „всеобщо признатото схващане“, лишавайки го от всякакви основания. А че туй схващане е наложено от германските автори преди по-малко от 300 години, той не споменава нито една дума. Както не споменава нищо за липсата на всякаква логика в употребата на това име или прозвище, отнасящо се за духовния водач и

християнски мисионер на *неговия* народ – когото византийският император Константин Велики наричал „нашия Мойсей“ (ἡμῶν Μωσῆς)¹⁸, а този „Мойсей“ ще доведе 40 години по-късно *своя* народ в *своята* родина.¹⁹ Освен това, според догмите на църквата, при ръкополагането за епископ – при своето духовно кръщение – ръкоположеният получава ново име. А че такова име, „Вълче“ или „Вълченце“, този „готски“ епископ не е могъл да получи при своето ръкополагане дори от „еретически ариански“ епископ е очевидно и не е нужно да се доказва. Но че името Улфилас, или по-точно Урфил – както го назовава историкът Филосторг, но и патриарх Фотий – е означавало нещо определено, т.е. че то е било не име, а някакво прозвище, ще ни помогне внимателното изследване на неговата етимология, която изглежда е била позната и на двамата автори, а също и на повечето съвременници – в това число и на Михаил Сирийски. И това изследване ще ни отведе към корена на тази дума, думата „урфа“, означаваща на древния език, говорен от народите, обитавали целия район около Понтос (Черно море) и наричан „яфетичен“ език²⁰ (по името на Ноевия син Яфет, считан за тяхен родоначалник), в най-широк смисъл на думата *Божествен Закон*, респ. *Учител на Божествения Закон*.

Същия корен ние ще разпознаем не само в името на Урфил, но и при Орфей, Учителя на траките, а също в името на град Урфа, сега Шанлъурфа, петия свещен град на Исляма, свързан най-тясно с историята на юдеите, като роден град на Авраам,²¹ но и на халдейците, които считали града за основан от техния Учител, Хермес Триждевелики (Hermes Trismegistos), а и на християните, като столица на цар Абагар – първия християнски владетел в историята. Тази дума се е запазила до сега също в арабския и турския език.²²

В резултат на широко разгърнатата „културно-просветна“ работа на германските учени през последните два века днес едва ли има по света някой „просветен“ човек, който да не знае, че през ранното средновековие в Югоизточна Европа и по-точно около Северното Черноморие живял германски народ, говорещ германски език и известен под названието „готи“, приел Хрис-

товата вяра още през IV век посредством мисионерската дейност на неговия епископ на име Вулфила („което име означавало вълче или вълченце“) и че този епископ изобретил за своя германски народ азбука, като превел и Библията на неговия „германски“ език. Странното обаче е, че преди това, цели тринадесет века, никой не знае нито за съществуването на такъв германски народ, нито за покръстване на германци през IV век, а още по-малко за германски превод на Библията от същото време – за такава германска писменост не знае дори и най-големият германски средновековен учен, Храбан Мавър (~780-856), който при това е оставил един трактат за писмеността на различните народи в който липсват каквито и да било сведения за тази германска писменост с превод на Библията.²³ Такъв факт, превеждането на Библията на германски език през IV век, не е известен също и на Мартин Лутер, който през XVI век пръв прави пълен превод на Библията от еврейски на немски език. За готи-германци, при това християни, не знае нито един съвременен историк, това не споменава нито един църковен извор – също както не споменава нито дума за участие на германци в църковните събори от IV до VI век.

Ако повечето хора днес свързват недвусмислено понятието „готи“ с понятието „германци“, приемайки като предпоставка общия етнически произход и общия език на тези два народа, чиито названия те срещат в историческите извори, такова идентифициране на тези две понятия не прави нито един античен историк, географ и изобщо какъвто и да е автор от късната античност и средните векове – а двете названия ще срещнем едва ли не в трудовете на всички автори от тази епоха, посветени на европейската история, география и култура. И няма да срещнем нито едно единствено сведение или съобщение, че те принадлежат на един и същ народ с общ език или поне на сродни етнически общности, говорещи на разни диалекти, респективно наречия, от общ единен език. Или пък че готите и германците са обитавали обща територия и че са имали общо политическо или културно развитие или са се намирали в определена зависимост помежду си.²⁴

Филосторг ни дава най-точното указание не само къде трябва да търсим етимологията на името Урфила, но и сред кой народ носителят на тази титла е учител-мисионер на Христовото учение и за кой народ превежда Библията.²⁵ Нека цитираме още веднаж неговите думи: „...по това време Урфила довел в ромейската земя многоброен народ от отвъдгунавските скити, наричани някога гети, а сега готи, които поради своето благочестие избягали от собствените си земи.“ В цялата огромна германска литература по въпроса за „готите“ и „Вулфила“ ние няма да намерим никъде този цитат, а още по-малко някакво негово обяснение какви са тези *гети*, споменати от Филосторг с названието „отвъдгунавски скити, наричани някога гети, а сега готи“, кои са техните собствени земи, кога са напуснали тези земи и за какво благочестие се говори тук. И тъкмо по този най-важен за мнимата германска история въпрос ние няма да срещнем при нито един германски автор каквото и да е обяснение. Няма да срещнем дори самия цитат, а пълния текст, както го цитираме по-горе, намираме заедно с повечето от останалите сведения на историческите извори по въпроса единствено в предговора на Щрайтберг към изследването му върху „Библията на Вулфила“ – и то на латински език.²⁶ Без коментари и обяснения! Обяснението му обаче ще намерим на твърде много места в историческите извори и на първо място в извора, който германските историци считат като най-важния за тяхната история: книгата *За произхода и делата на гетите* от Йордан – защото именно за Йордан, също както и за всички останали съвременни историци, готите и гетите са едно и също нещо, един и същ народ. И този народ – както според Йордан, така и според всички други ранносредновековни историци – няма нищо общо с германския народ.²⁷ Защото това са, както точно отбелязва Филосторг, „отвъдгунавски скити, наричани някога гети, а сега готи“, т.е. основното първоначално население на целия Черноморски район. Тези думи германските историци подминават без каквито и да било коментари, а и без изобщо да ги споменат. Също както и не споменават думите, с които Филосторг пояснява кой е народът, доведен от него в земята на ромеите. За доведените от него *негови* сънародници той казва,

че те „поради своето благочестие избягали от собствените си земи.“ Тук всеки германец би следвало да се запита: „Кои германци, кога и поради какво тяхно благочестие са избягали от собствените си земи? И къде се намират тези техни земи? Да не би това да е митичният остров Скандза, отдето те също в митични времена се били отправили далече на юг, за да участват със „своите“ герои, в това число Херкулес, Замолксис, царица Томирис, Севт, Ситалк, Дикиней и амазонките, в античната история?“ Отговорът и тук е много прост и ясен. И ще го намерим в маририолога на ранното християнство по нашите земи – колкото българската и гръцката православна църква да не обичат да го споменават, защото там се говори за гоненията на раннохристиянските църковни общини в *нашите* земи по време на императорите Деций и Диоклециан, когато биват измъчвани и избивани голям брой християни от тези общини, а много от тях получават убежище отвъд Дунава, по Северното Черноморско крайбрежие и Крим, приютени от своите сънародници.²⁸ За гонени и избягали от гоненията гърци не споменават никакви исторически и църковни извори. Точно тези сънародници на Урфил продължават и през следващите столетия да изповядват в своята нова родина Христовата вяра, преди да се завърнат в старата си родина през IV и VII век. Те изпращат дори свой представител на Първия вселенски събор в Никея, където той представлява Епископията Готия – а след завръщането им в старата родина седалището на епископията ще се пренесе в Адрианопол/Одрин и ще продължи още векове да носи същото име, Епископия Готия.²⁹

Кога и къде в историческата памет на германския народ са се запазили спомени за такива събития?

А в народния фолклор на потомците на същите християни, които през III и IV век са гонени като християни и по-късно като еретици-ариани, са се запазили чак до втората половина на XIX век множество песни, възпяващи техните далечни предци, доведени през Дунава от своя „цар Урфен/Орфен“ в родината си. И никой от именитите наши и чужди етнографи и филолози не може да се досети какво търси името на „митичния певец

Орфей“ във фолклора на „славяните-помаци“ и кога този „митичен поет“ би могъл да доведе народа си през Дунава. Затова те решават единодушно на бърза ръка, че в случая се касае за най-проста мистификация и фалшификация.³⁰

За германските историци и богослови остават неразбрани и думите на Филосторг, според които „Той [т.е. императорът] почитал извънредно много Урфила и често казвал за него „нашия Мойсей“. Той боготворял много този човек и направил самия него и подчинените му привърженици на своята еретическа вяра.“ Целият цитат е необясним от гледна точка на германската историография.³¹ Първо, за кой император тук става дума? За Константин Велики, който е първият, оценил възможностите и таланта на Урфил, като му е възложил да преведе Библията, или за Констанций II, с когото Урфил поддържал най-продължително време връзки, или пък за Валенс, по време на чието управление Урфил довел своя народ отсам Дунава? И защо пък ще го нарече „нашият Мойсей“? А никой от богословите и историците не прави най-простата сметка, че от първата среща на Урфил с Константин Велики в 336 година до преселването на неговия народ в 476 година са изминали точно 40 години, т.е. точно толкова години, колкото били нужни на Мойсей да „преведе през пустинята“ – с други думи „да превъзпита“ – своя народ. И това ни кара да се замислим за действителната задача и роля на Урфил, за връзката му с Константин Велики, който, както е известно, принадлежал към същия народ, а и за неговата мисионерска роля в християнизирването на този народ при решителното участие на същия император – да не забравяме и с каква необикновена почит се ползва именно този канонизиран за светец император сред населението на югозападните части на нашата родина и как тази почит е свързана с най-древните обичаи от езическото му минало.³²

Заселването на така наречените федерати отсам Дунава е един от най-важните държавнически актове на Константин.³³ С този си акт той поставя началото на интегрирането на местното население, част от което се е преселило в течение на миналите три века отвъд Дунав и застрашава с нападенията си сигурността на империята. Привличането му отново в границите на рим-

ската империя като пълноправно нейно население представлява в далечна перспектива единственото правилно решение не само на проблемите за защитата на северната граница, но също и на проблемите, свързани с липсата на културно-политическо и етническо единство в многонационалната империя. Тези проблеми могат да се превъзмогнат само посредством създаването на нова идентичност у това население на базата на християнската религия. И създаването на нова *християнска идентичност* сред това население става основна задача на Константин и неговия приемник Констанций II, който пък от своя страна ще си постави за главна цел обединението на разединеното по това време християнство, като прави всичко възможно да преодолее неговите различия, осланяйки се на най-могъщата църковна организация в империята – църковната организация на Източен Илирик, виждайки именно в нея олицетворение на християнската традиция, установена още от първите Христови апостоли. А в тази църковна организация трябва да бъде включен огромният жизнен потенциал на местното население, обединено с етнородното население отвъд Дунав.

С оглед на тези замисли на Константин – а не на Констанций – се извършва и ръкополагането на Урфил за епископ на готите, което, както Шефердик доказва, трябва да е станало още преди смъртта на Константин (22 май 337) и във всеки случай след завръщането и реабилитацията на Евсевий Никомидийски в 328 година, а най-вероятно в 336 година.³⁴ Все още остават спорни обаче много обстоятелства във връзка с местоположението на епархията и нейния състав. В историческите извори локализацията ѝ се дава най-общо като Мизия и само при Йордан³⁵ намираме и някои подробности, отъждествяващи я с „*полите на Стара планина, близо до Никопол [Nicomolis ad Istrum]*“. Понеже германските изследователи са сигурни, че посочените от Йордан «малоготи» трябва непременно да са германци, в околността на развалините от римския град Никополис и преди всичко върху територията на римския кастел Ятрус до устието на Янтра се провеждат в течение на повече от три десетилетия разкопки – и тези разкопки ще останат в историята на българската археология

най-образцовите и най-прецизните. Но няма да дадат никакви указания за съществуването на някакви етнически германци, както и за особен интензивен религиозен живот на местното бедно население, чиито характерни особености явно отговарят на описанието на Йордан и то няма нищо общо с представите на германците за техните „войнствени и непобедими праотци“. В продължение на четири века германските изследователи ще търсят също тъй напразно и в Крим следите на останалите там „техни сънародници“, без да са в състояние да ги разпознаят сред местното население.³⁶

За разлика от следите, оставени от очевидно малочислената епархия на Урфил, която той довежда отсам Дунава малко след ръкополагането си за неин епископ, толкова по определени и ясни са следите от многочислените преселници, които в 376 година се заселват по цялата територия на Мизия и Тракия и повече няма да я напуснат. Тъкмо сред тях ще търсим и намерим плодовете на неговата мисионерска дейност, видими и днес в останките от много стотици – насилствено разрушени през VI и VII век – църкви по цялата територия на Източен Илирик, в които се е извършвало в продължение на векове богослужение не съобразно нормите на гръцката православна църква. На същата територия ще възникне в VII век и българската държава, а нейната църква ще продължи традициите на ранното християнство на Балканите и през следващите векове.

Константин и Констанций не се излъгват, като залагат своите надежди върху изключителната личност на Урфил, който предавайки на своя народ Христовото учение и традицията на християнската църква на неговия собствен език, създава базата, на която ще бъде изградена и ще съществува през следващите векове българската национална църква, поддържаща през цялото средновековие принципите на ранното християнство с неговия мироглед и демократична организация. Църквата на Илирик няма обаче да успее да надделее над центробежните сили, довели до първото разделение на християнството, последвано в близките векове от следващите разпокъсвания, до окончателното разделение в 1054 година, останало в сила до днес.

За тази част от биографията на Урфил германските историци и особено богословите не обичат да говорят, а още по-малко да пишат. Но те и не разбират дори същността на приписваната му арианска ерес, към която официалните църковни извори твърдят, че бил принадлежал – също както не познават и корените на неговите убеждения. Подведени от късните манипулации на църковните извори, те не поглеждат какво пише в тях по същия въпрос само няколко страници по-назад и приемат тенденциозните манипулации за чиста монета.

Какво казват историческите извори за арианството на Урфил и неговия народ? Германските автори делят изворите на ариански и православни³⁷ – колкото това деление и да е условно, понеже с изключение само на два, всички останали са не само силно манипулирани, но и съкратени. А манипулациите и съкращенията са направени тъй неумело, че веднага се натрапват в очи. И това засяга не само *Църковната история* на Сократ(ес), за която е използван на места същия източник, както за *Историята* на Теодорит. Като сравняваме двете, веднага забелязваме, че след съкращенията в някои глави от първата са останали само по няколко изречения. Но това съвсем не означава, че книгата на Теодорит е стигнала до нас в оригиналния си вид – именно при нея забелязваме как едно и също събитие се осветлява на разни места по различен и дори напълно противоположен начин. От друга страна и при така наречените „ариански извори“ съвсем не се касае за официалното становище на „арианите“. Православната църква дели и тези „еретици“ на различни категории, пък и те обикновено не са изповедвали едни и същи убеждения, а по отношение Символа на вярата, където единствено проличава разликата в убежденията им с тези на православната църква, техните становища са твърде диференцирани – и това се отнася особено за онези „ариани“, които православната църква неоснователно нарича с туй име, т.е. причислява към последователите на Арий и неговото учение, макар и да нямат нищо общо с него и учението му, а принципите, които поддържат не само не се покриват с принципите на арианите, но и им противоречат. От друга страна и понятията „православен“ и

„арианец“ търпят значително развитие само в течение на няколко десетилетия и дори години. Така до смъртта на Констанций II и няколко месеца преди това привържениците на компромисния Символ на вратата от Нике, под който оставят подписите си и повечето православни епископи, противниците им наричат „полуариани“. А по-малко от две десетилетия след това всички тези „полуариани“ биват отлъчени на Втория Вселенски събор в Константинопол в 380 година вече като „ариани“. И туй са членовете на всички църковни общини от Източен Илирик, Тракия и Мала Скития. Означава ли това, че всички тези членове на църковни общини, основани от Христовите апостоли в нашите земи и съседните на тях, са променили убежденията си и са станали от „полуариани“, т.е. един вид още непълноценни последователи на Арий, в пълноценни „ариани“. А това не отговаря на истината и истината ще можем да прочетем дори в „православните“ църковни извори – или по-точно в техните прередактирани версии, но на места, останали без допълнителна редакция или просто забравени от редакторите. Тъй като с този въпрос съм се занимавал вече по-подробно на други места,³⁸ тук ще го засегнем накратко: По време на спора между привържениците на Арий и привържениците на Символа на вратата от Никея, присвоили си названието „православни“, и то в момента, когато спорът достига до своята кулминация и грози да доведе до пълно разединение на християнството, Констанций II, който по понятни причини държи да има в своята империя единна християнска църковна организация, предлага на враждуващите страни да се споразумеят и приемат един компромис, който би задоволил в значителна степен и двете страни. До този момент църквата в Илирик, която е с най-могъща и единна организация и се позовава на полученото непосредствено от Христовите апостоли Божие Слово, стои настрана от спора. Нейните отци се придържат към традицията, следвана от тях, според която по техните думи Син Божий не е от същата субстанция като Бог Отец, Твореца на видимия и невидимия свят и не е единосъщен с Него, а единоподобен, както и Свети Дух не е от същата субстанция като Бог Отец и Бог Син: „Той не е нито Бог,

нито Господ, а верен служител на Христа; нито е равен нему, но е подвластен и се подчинява във всичко на Сина. Както и Синът е подвластен и се подчинява във всичко на Бога Отца³⁹. Всеки грамотен човек може да види приликите и отликите на този Символ на вярата както спрямо Никейския Символ на вярата, според който Бог Отец, Бог Син и Дух Свети са единосъщни, т.е. от една и съща субстанция,³⁹ така и спрямо възгледите на привържениците на Арий, според които Бог Отец, Бог Син и Свети Дух са от различна субстанция.⁴⁰

Констанций свиква в 359 година два синода: на епископите от Изток в Селевкия, а на епископите от Запад – в Римини. И на двата синода той предлага съставения в Сирмиум – седалището на митрополията на Източен Илирик – компромисен Символ на вярата. Пълния текст на този Символ на вярата, наречен Сирмиански, е публикуван в Историята на Теодорит⁴¹ – и него може да прочете също всеки грамотен читател – ще го намерим във всички издания на тази история в оригинал и в немски, руски и английски превод дори в интернет, а тук даваме и неговия български превод. И от този текст всеки може сам да прецени дали е възможно този Символ на вярата да бъде наречен „полуариански“ или дори „ариански“. И дали понятието „полуариански“ може да отговаря на него – защото понятието *подобен* не е нещо средно между *идентичен* и *различен*. И тук не става дума за математически съотношения или проценти, а за качествени съотношения, при които подобие в дадения случай не може да се изрази в 10, 50 или 90 процента.

Във връзка със Сирмионския символ на вярата трябва да се посочи и писмото на западните епископи начело с папа Дамас I до синода на църквата в Източен Илирик, публикувано в пълен текст също от Теодорит. И да се изясни също неговата роля по време на острите конфликти между така наречените „православни“ и „ариани“.⁴² По този въпрос съм се изказвал също многократно⁴³ и тук ще го засегна само накратко. Урфил попада в резултат на бурното развитие на събитията след смъртта на император Валенс (378) в центъра на конфликта, който ще доведе до първото разделение на църквата и при който цялата църковна

организация в нашите земи е отлъчена от „православната“ църква. Той е един от тези, които знаят до какви последствия това разделение може да доведе и прави всичко възможно да посредничи между двете страни, за да предотврати изострянето на конфликта и окончателното разделение на църквата, но безуспешно. И тъкмо тази негова дейност остава извън вниманието на историците и богословите, чийто интерес и чиито спорове са насочени само относно произхода на неговото арианство, без да могат да постигнат и там съгласие, тъй като не им е известна старата история на християнството в Илирик.⁴⁴

По един друг въпрос обаче всички германски историци и богослови са напълно единодушни, а именно, че той бил превел Библията на германски език и че дори едно ранно копие на този превод е стигнало до наши дни. Туй копие те считат за най-ранен паметник на старогерманския език, избрани страници от него се репродуцират във всички истории на немската култура и църква, издават се факсимилни издания на ръкописа, които са достъпни и в интернет. И тези историци и богослови са дотолкова убедени във верността на това, че никой от тях дори не се замисля да провери доколко туй твърдение отговаря на действителността. А действителността и тук, както при името и дейността на „Вулфила“ – Урфил, е съвсем различна. И това може да провери всеки, като сравни какво се казва в историческите извори за превода на Урфил⁴⁵ с ръкописа, за който се твърди, че бил копие на оригинала от IV век. Защото ще се окаже, че въпросното „копие“ не съдържа нито частица от оригинала, тъй като то представлява препис – при това непълен – от Новия Завет, т.е. от Евангелието, а не от Стария Завет, т.е. Библията, както единодушно твърдят историческите извори. Защото Филосторг дори допълва, че в превода на Урфил липсват [само] четирите книги *Царства*, за които той имал известни съображения да не ги дава на своя народ. И това не забелязва – или пък не иска да забележи – нито един германски изследовател: нито историк, нито богослов. А в случая се касае до най-съществена разлика, защото Старият Завет и Новият Завет са две съвършено различни неща – а че превод на Новия Завет са има-

ли още първите църковни общини в нашите земи в средата на I век сл.Хр. се разбира от само себе си, понеже без него не биха могли да извършват своето богослужение, докато превод на Стария Завет в средата на IV век не е имало дори на латински език. И именно това придава тъй голямо значение на Урфил и дейността му като го нарежда сред първите големи мисионери на християнството – дори арменският превод на Библията ще се появи след превода на Урфил. Но именно тук се натъкваме отново на един проблем, по който православните богослови не обичат да говорят и се правят, че такъв проблем не съществува. Защото цяла поредица от изследвания от последната четвърт на XIX век чак до наши дни показва, че преди да се появи така нареченият славянски превод на Библията, независимо кога е станало това, в него са използвани значителен брой части от много по-стар превод, изпълнен по еврейския оригинал, а не по неговия старогръцки превод, така наречения „Превод на Седемдесетте“ или „Септуагинта“, извършен през III век пр.Хр. в Александрия – най-старите български сборници със църковни текстове, или по-точно преписите от тях, съдържат известен брой откъси, които недвусмислено произлизат от еврейския оригинал. От X век нататък те се заменят вече с редактираните и „изправени“ по Септуагинта български преводи, макар и при някои все още да се вижда връзката им с еврейския оригинал. А руският изследовател княз Михаил Оболенски намира в един сборник от XV век над 20 такива откъси и ги публикува, но книгата, в която той дава техния текст, бива конфискувана от руската цензура веднага след нейното излизане в 1876 година и от нея са известни засега само два екземпляра извън границите на Русия – за екземпляри, запазени в Русия не се дават сведения в никой руски библиотечен каталог или справочник, включително в интернет.⁴⁶

Тъй или иначе, напълно допустимо е, че Урфил е ползвал за своя превод и друг, по-стар превод, изготвен за нуждите както на първите християнски общини в многонационалните културни и религиозни центрове по Северното черноморие, така и на юдейските – или по-скоро хазаро-юдейските – религиозни об-

щини в тяхно непосредствено съседство. Но това с нищо не намалява неговата заслуга, защото именно неговият превод, или редакция на вече съществуващ превод, ще получи през следващите столетия голямо разпространение по нашите земи и ще послужи за основа за неговата следваща редакция, извършена и утвърдена от Кирил и Методи и техните ученици. А каква роля ще играят те и преди всичко патриарх Фотий – но и папа Адриан II – при узаконяването на този превод, излиза от рамките на настоящето изследване.⁴⁷ Тук само ще добавим, че патриарх Фотий, който имал на разположение единствения неунищожен препис от „проарианската“ *История на църквата* от Филосторг и дори подготвил една конформна текстова версия от последната, не само е знаел за превода на Урфил, но сам предприел и решителните действия за неговото узаконяване и привличането по този начин на „еретическите“ християнски общини в нашите земи към „православието“, чрез приобщаването на българската църква при управлението на княз Борис I, което впоследствие ще бъде наречено „покръстване“ на българския народ – който в действителност от осем века изповядвал Христовата вяра.

През XVII век германските историци и богослови започват широко разгърната кампания за присвояване към тяхната църковна история и национална култура и превода на Урфил. В библиотеката на бенедектинския манастир във Верден „случайно“ бива открит един ръкопис, който въпреки своя необикновен вид и изключително богато оформяне – написан със сребърно и златно мастило върху обагрен в пурпур пергамент – бил престоял там в течение на цели десет века, без да бъде забелязан от никого. Изведнаж в средата на XVI век намират този ръкопис и след сложни пертурбации, при които за кратко време сменя на три пъти своите собственици, той накрая се озовава в Швеция и в 1648 година става собственост на кралица Кристина. Тя го предава на своя библиотекар Исак Восиус, който „разпознава в него препис от VI век на Библията на Вулфила“. В 1699 година ръкописът постъпва в Университетската библиотека в Упсала, където получава названието «Codex Argenteus» (Сребърен кодекс) и придобива славата на най-ценния реликт на германската

културна и църковна история.⁴⁸ При това никой от неговите разпознавачи и изследователи не отбелязва, че той съдържа само непълен превод на Новия Завет, а не и превода на Стария Завет, за който се знае, че е „извършен от Вулфила на старогермански език“. Езикът на ръкописа бива обявен за „езика на Вулфила“, макар текстът му да е на западногерманско, а не на източногерманско наречие, както би следвало да се очаква – въпреки че досега не са запазени никакви писмени документи нито от едното, нито от другото наречие по-стари от края на VIII век, за да може да се прецени как тези две наречия са звучали четири века по-рано и дали изобщо тогава е имало такива. А това поставя под въпрос не само свързването на този ръкопис с името на Урфил, но и неговата автентичност, понеже обстоятелствата около откриването му, както и неговото оформяне и изготвяне с мастило от сребърен нитрат, за което свидетелствуват неговите изследователи, без да подкрепят думите си с химически анализи, говори повече, че това е фалшификат, изработен след 1655 година⁴⁹ – както е известно, в тази година Йохан Рудолф Глаубер (1604-1670) за първи път в историята добива сребърен нитрат за технически цели⁵⁰. Що се отнася пък до необикновеното оформяне на този ръкопис, германските изследователи напразно ще преровят през последното столетие всички известни хранилища на старинни ръкописи, без да са в състояние да открият нито един ръкопис, оформен по същия начин: написан със „сребърно мастило“ върху обагрен в пурпур пергамент. Докато ръкописи върху обагрен в пурпур пергамент са известни още от първите векове на християнството – а това са няколко от най-ценните произведения на този художествен жанр – ръкопис, написан изцяло или отчасти по същия начин както Codex Argenteus досега не е открит. И това обстоятелство поставя още веднаж въпроса за автентичността му, защото ако той действително е бил изготвен в VI век, трудно е да се помисли, че е останал непознат на обществеността и не е бил наподобяван.

Ако дори сто и петдесетте години, преминали от внезапната поява на ръкописа в бенедектинския манастир във Верден до

първото му представяне на обществеността да са изпълнени със загадки, непривични за предмет с тъй висока материална и идеална стойност, чиито размери и външен вид едва ли са могли да останат незабелязани, когато той преминава многократно от ръка на ръка без да му бъде обърнато внимание, толкова позагадъчна е неговата по-стара история, протекла в течение на цяло хилядолетие, през което време за него не се знае абсолютно нищо. И дори да се приеме за вярно предположението, че ръкописът бил изготвен в средата на VI век за Теодорих Велики – единственото основание за което предположение е, че по това време е имало един „готски император“, който може да е притежавал такъв ръкопис – това с нищо не доказва нито, че ръкописът е занесен от Равена в манастира, нито че този манастир някога го е притежавал, защото манастирите от ранга на Верденския са си водили инвентарни книги и библиотекарите им са били достатъчно грамотни, за да могат да преценят стойността и съдържанието на ръкописите, т.е. дали при тях се касае за свещени или за забранени книги. А този ръкопис не бива забелязан и отбелязан от никого. И туй обстоятелство съвсем не е малозначително, тъй че дори онези съвременни изследователи, които не обръщат внимание на факта, че „Вулфила“ е превел Стария Завет, а не съдържащия се в ръкописа Нов Завет, са дълбоко озадачени от неговата неизвестна хилядогодишна съдба.⁵¹ И това обременява още повече и без туй предостатъчно обременената от лъжи и манипулации история на „ранното германско християнство“ – също както останалите мними германски заслуги и приноси за културната и политическата история на ранното средновековие.

По една ирония на съдбата ние днес разполагаме с първостепенни исторически извори, осветляващи дори и тази дейност на Урфил – и то след като „православната“ църква ще унищожи в следващите столетия почти всички документи и изворни материали относно живота и учението на този бележит църковен деец. А това е на първо място неговото духовно завещание, в което той излага не само своите възгледи, но и обяснява произхода

им, като изрично отбелязва, че тези негови възгледи не са възникнали внезапно или постепенно по време на духовното му развитие, или пък са му наложени по политически причини,⁵² а са най-съществената част на неговото верую, с което той е възпитан като християнин, следвайки старото предание на ранното християнство в Илирик и Тракия. И ако сравним това негово верую със Символа на вярата, изповядван от църквата на Илирик, – т.е. с така наречения Сирмиански Символ на вярата, така като ни се цитира в *Църковната история* на Теодорит Кирски⁵³ – ние ще забележим тяхната идентичност, както ще забележим, че той не е Арианският Символ на вярата, изповядван в разните му варианти и от Евсевий, арианския епископ на Константинопол, и от арианите-евномисти, към които се причислява Филосторг, а и от арианите, към които богословите отнасят император Валенс. За този Символ на вярата Апостолическата църква на Илирик и Тракия твърди, че е получила непосредствено от Христовите апостоли още в първия християнски век и следващите поколения са го наследили от своите предци, предавайки го от поколение на поколение. И тъкмо тук, в това Верую на Урфил, е ключът за разбиране на неговото мнимо арианство, в което го упрекват неговите врагове – и което не са в състояние да разберат германските богослови, както не са в състояние да разберат непосредствената връзка на това верую с Христовото учение, предадено от апостолите на нашите предци в самото начало на християнството в нашата родина.

А ето и пълния текст от духовното завещание на Урфил, така както се предава от неговия ученик Авксенти Доростолски⁵⁴:

„Аз, Улфила, епископ и изповедник, винаги съм вярвал така и с тази единствена и истинна вяра осъществявам прехода си към своя Господ:

Вярвам, че има само един Бог Отец, несътворен и невидим; [вярвам] и в неговия единороден син, нашия Господ и Бог, създател и творец на всецялото творение, който няма никой подобен на себе си. Затова има един-единствен Бог на всичко: Отец, който е Бог и на нашия Бог; [вярвам] и в единствения Свети Дух – просветляващата и осветяващата сила, както след възкресението си Христос казва на своите апостоли: «И аз ще изпратя обещанието на Отца ми върху Вас, а вие стойте в града Иерусалим, додето отгоре се облечете в сила» [Лк.

24:49]. А също и: «Ще приемете сила, когато слезе върху вас Дух Свети» [Деян. 1:8]. Той не е нито Бог, нито Господ, а верен служител на Христа; нито е равен нему, но е подвластен и се подчинява във всичко на Сина. Както и Синът е подвластен и се подчинява във всичко на Бога Отца.⁵⁵

Откриването в средата на XIX век на ръкописа, съдържащ този текст⁵⁶, вместо да отговори на много от въпросите относно „ранното германско християнство“, поставя цяла поредица от нови въпроси, на които германските богослови, разделени на католически и протестантски, се опитват поотделно да отговорят – или по-скоро да не отговорят. Защото тези въпроси засягат не само идеологическите различия между представите на православно-славната църква и тези на Урфил и неговата църква – а това е църквата на Източен Илирик, Тракия и Мала Скития, за чиято общност германските богослови дори не смеят и да помислят. Те засягат и въпроса за богослужебната литература, който очевидно не се изчерпва с приписвания на Урфил превод на Библията. Защото вторият „ариански“ източник, съдържащ Веруюто на Урфил, дори и не споменава превода на Библията. А за този източник се приема, че произхожда от най-близък сътрудник и последовател на Урфил, Доростолския епископ Авксентий, приемник на неговото духовно завещание. И германските богослови са изправени пред неразрешимата за тях загадка: Защо този най-близък сътрудник нищо не споменава за най-голямата според тях заслуга на „Вулфила“ – превода на Библията. А туй ли е неговата най-голяма заслуга? Сред над четирисот години продължилата организаторска и възпитателна «Моисеева» дейност на Апостола на гетите? И защо в текста към духовното завещание на първо място се поставя ударение върху „погрешно изчислените“ (според немските богослови и църковни историци) години за дейността на техния апостол? И главният въпрос, който никой от тях не е задал и сигурно няма никога да зададе: А къде е останалата богослужебна литература? Защото за църковното богослужение откъсите от Стария Завет, четени на определени места по време на службата – при това само малки откъси, предимно псалми, а не и цялата Библия – са нищожна част от необходимата за неговото извършване литература. И къде е отишла тази богослужебна литература?

Защото трудно е да се приеме, че „готите-християни“ са знаели гръцки език – а както читателят ще узнае, ако прочете последната част на настоящия сборник, тези „готи“ няма да научат гръцки език и през последвалото едно и половина хилядолетие.

Но немските богослови и църковни историци – протестантски и католически – няма да отговорят на тези въпроси, защото това не са въпроси от историята на германската църква. Това са въпроси от историята на българската църква и отговорите им се крият сред останките от хиляди разрушени до основи църкви и в пепелищата от кладите, на които са изгаряни нейните последователи, при това не само по територията на нашата родина. В продължение на много столетия – чак до зрялото средновековие. Също както са изгаряни и нейните богослужбни книги.

БЕЛЕЖКИ

Поради големия брой на публикациите по темата, тук ще бъдат споменати и цитирани само отнасящите се непосредствено към разглеждания въпрос и имащи особен приносен характер.

¹ *Biographisch-bibliographisches Kirchenlexikon*, Band XII, Herzberg: Verlag Traugott Bautz, 1997: Klaus-Gunther Wesseling, *Ulfilas*, кол. 854-861 – Библиография Ulfilas, с актуализиран текст до 1999 г., но и добавки в неговото електронно издание до 9 II 2008 година (<http://www.bautz.de/bbkl/u/ulfilas.shtml>).

² Darmstadt: Syllabus, 2005. Това е четвъртата, вече поместена на електронен носител, версия на издадената за първи път от F. Mossé *Bibliographia Gotica* (*Medieval Studies* 12/1950, с. 237-324) и след това многократно допълвана – през последните десетилетия вече от Ернст Ебингхаус в три последователни версии от 1967, 1974 и 1997 година; поради невъзможността тя да бъде вече отпечатана по конвенционален типографски начин, нейният редактор Кристиан Петерсен я издава на CD-ROM.

³ Поради това, че всички публикации представят една и съща версия от биографията на „Вулфила-Вълченцето“, те само в редки случаи ще се цитират тук поотделно и поименно. Последното засега издание на биографията на „Wulfila“ (както е написано там името) в научна публикация е актуализираната с нови библиографски бележки статия на K. Schäferdiek в том 34 на *Reallexikon der germanischen Altertumskunde*, Berlin 2007, с. 318-321.

⁴ Филосторг (гр. Φυλοστόργιος лат. Phyllostorgius, рус. Филосторгий, *~368, † сл. 433), църковен историк, написал около 425 година *Църковна история в 12 книги*, от която са запазени значителен брой откъси. За неговата *Църковна история* ще се спрем подробно по-долу.

⁵ Цитатът се дава тук според превода на проф. Иван Дуйчев в *Гръцки извори за българската история I*, София: Издателство на БАН, 1954, с. 31, с изправени грешки и пропуски. В гръцкия оригинал текстът е даден както следва:

„Ὅτι Οὐρφίλαν φησὶ κατὰ τοὺς τοὺς χρόνους ἐκ τῶν πέραν Ἰοτροῦ Σχυθῶν (οὗς οἱ μὲν πάλαι Γέτας, οἱ δὲ νῦν Γότθους καλοῦσι) πολὺν εἰς τὴν Ῥωμαίων διαβιβᾶσαι λαόν, δι' εὐσέβειαν ἐκ τῶν οἰχείων ἡθῶν ἐλαθέντας. χριστιανιοὶ δὲ τὸ ἔθνος τρόπῳ τοιῷδε βασιλεύοντος Οὐαλλεριανοῦ καὶ Γαλλιήνου, μοῖρα Σκυθῶν βαρεῖα τῶν πέραν τοῦ Ἰοτροῦ διέβησαν εἰς τὴν Ῥωμαίων, καὶ πολλὴν μὲν χατέδραμον τῆς Εὐρώπης διαβάντες δὲ καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν, τὴν τε Γαλατιαν καὶ τὴν Καππαδοκίαν ἐπήλθον, καὶ πολλοὺς ἔλαβον αἰχμαλώτους ἄλλους τε καὶ τῶν κατελεγμένων τῷ κληρῷ, καὶ μετὰ πολλῆς λείας ἀπεκομίσθησαν οἴκαδε. ὁ δὲ αἰχμάλωτος· καὶ εὐσεβῆς ὄμιλος, συναναστραφέντες τοῖς βαρβάροις, οὐκ ὀλίγους τε αὐτῶν εἰς τὸ εὐσεβὲς μετεποίησαν καὶ τὰ Χριστιανῶν φρονεῖν ἀντὶ τῆς Ἑλληνίδος δόξης παρεοκέυσαν. ταῦτης τῆς αἰχμαλωσίας γέγονεσαν καὶ οἱ Οὐρφίλα πρόγονοι, Καππαδόκαι μὲν γένος, πόλεως δὲ πλησίον Παρνασσοῦ, ἐκ χώρης δὲ Σαδαγολθινὰ καλουμένης. ὁ τοίνυν Οὐρφίλας οὗτος καθηγήσατο τῆς ἐξόδου τῶν εὐσεβῶν, ἐπίσκοπος αὐτῶν πρῶτος καταστάς. κατέοιη δὲ ᾧδε· παρὰ τοῦ

τὴν ἀρχὴν ἔχοντος τοῦ ἔθνους ἐπὶ τῶν Κωνσταντίνου χρόνων εἰς πρεσβείαν σὺν ἄλλοις ἀποσταλεῖς (καὶ γάρ καὶ τὰ τῆδε βάρβαρα ἔθνη ὑπεκέκλιτο τῷ βασιλεῖ), ὑπὸ Εὐσεβίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἐπισκοπων χειροτονεῖται τῶν ἐν τῇ Γετικῇ χριστιανιζόντων· καὶ τὰ τε ἄλλα αὐτῶν ἐπεμελεῖτο καὶ γραμματῶν αὐτοῖς οἰκείων εὐρετῆς καταστάς, μετέφρασεν εἰς τὴν αὐτῶν φωνὴν τὰς γραφὰς ἀπάσας, πλὴν γε διὰ τῶν Βασιλειῶν, ἅτε τῶν μὲν πολέμων ἱστορίαν ἔχοντων, τοῦ δὲ ἔθνους ὄντος φιλοπόλεμου καὶ δεομένου μάλλον χαλινοῦ τῆς ἐπὶ τὰς μάχας ὀρμῆς, ἀλλ' οὐχὶ τοῦ πρὸς ταῦτα παροξύνοντος. ὅπερ ἰοχὼν ἔχει ταῦτα ποιεῖν, σεβάσμιά τε μάλιστα νομιζόμενα καὶ πρὸς τὴν τοῦ θεοῦ θεραπείαν τοὺς πειθόμενους καταρυσθιζόντα. ἰδρῦοατο δ' ὁ βασιλεὺς τὸν αὐτομόλον τοῦτον λαὸν περὶ τὰ τῆς Μυσίας χωρία, ὡς ἐκάδτω φίλον ἦν. καὶ τὸν Οὐρφίλαν διὰ πλείστης ἠγε τιμῆς ὡς καὶ πολλάκις »ὁ ἐφ' ἡμῶν Μωσῆς« λέγειν περὶ αὐτοῦ. λίαν δὲ οὗτος τὸν ἄνδρα θειάζει, καὶ τῆς αἰρετικῆς αὐτοῦ δόξης ἐραστὴν αὐτῷ τε καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἀναγράφει.“ – Philostorgius, *Kirchengeschichte. Mit dem Leben des Lucian von Antiochien und den Fragmenten eines arianischen Historiographen*, hrsg v. Jos. Bidez, besorgt von Fr. Winkelmann, Berlin ³1981, с. 17₃-18₁₄ (=Die griechischen chritlichen Schriftsteller der ersten Jahrhunderte 5).

⁶ За този печат съществуват обширна литература – вж. преди всичко: Rudolf Henning / Bruno Keil, *Ein Ulfilas Stempel* в: Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur 49/1908 [NF 37], с. 146-154 (Пер. в: *Gotica Minora* III/2004); Otto Fiebiger, *Zur Erklärung des Ulfilas Stempels* в: Paul Braunes Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur 38/1913, с. 564-565 (Пер. пак там) и Victor Gardthausen, *Das Siegel des Ulfilas*, пак там, 48/1924, с. 448-458 (Пер. пак там). Освен името на Урфил, дадено на този печат като ОΥΡΦΙΛΑ (вместо WULFILA, както биха предпочели немските изследователи), особено оспорвано е изображението на животно, което при най-добро желание те не могат да определят като вълченце и затова предпочитат да поставят под съмнение автентичността на печата, макар и да не могат да обяснят защо фалшификаторът би избрал не само „неправилна“ ортография, но и тъй неубедително изображение, с които трудно би убедил своите клиенти в автентичността на печата.

⁷ Knut Schäferdiek, *1930.

⁸ Knut Schäferdiek, *Die Überlieferung des Namens Ulfila – zum linguistischen Umgang mit der Überlieferungsgeschichte* в: Beiträge zur Namenkunde, 25/1990, с. 267-276; преработена версия в: същ., *Schwellenzeit. Beiträge zur Geschichte des Christentums in Spätantike und Frühmittelalter*, Berlin: Walter de Gruyter, 1996, с. 41-50 (=Arbeiten zur Kirchengeschichte 64). Срв. също статията на E. Ebbinghaus, *Ulfila(s) or Wulfila?* в: Historische Sprachforschung 104/1991, № 2, с. 236-238, с която той се опитва да обезсили резултатите от изследванията на Шефердик, без да може да представи никакви заслужаващи внимание аргументи против тях, както и бележките на Шефердик по този въпрос в допълнената препечатка на статията му от 1996 г., с. 49-50. Макар и някои автори да приемат безусловно резултатите от изследванията на Шефердик и престават да пишат

по-нататък „Вулфила“, като напр. авторът на статията в Био-Библиографския църковен речник, К.-Г. Веселинк (вж. бел. 1), в повечето излезли след тази статия справочници, енциклопедии, но и научни изследвания, продължава все още да се предава „всеобщо признатата“ форма „Wulfila“ – така е озаглавена и последната публикация на Шефердик по този въпрос в: *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* von Johannes Hoops, 2. völlig neu bearbeitete und stark erweiterte Auflage mit Unterstützung der Akademie der Wissenschaften in Göttingen [...], 34. Bd., Berlin/New York: Walter de Gruyter, 2007, с. 319-320, където той вече застъпва тезата, че първоначалната форма на името трябва да е била Вулфила, както тя се предава от Йордан, (в преписи най-рано от X век, а вероятно и по-късни!), като звукът „у“ в действителност представлявал по-късно (в IV и V век?!), мутирало (anlautende) „в“.

⁹ Пълна библиография на публикациите на Шефердик до 1994 година вж. в: K. Schäferdiek, *Schwellenzeit* (вж. бел. 8), с. 511-522; срв. също и неговата студия *Der vermeintliche Arianismus der Ulfila Bibel. Zum Umgang mit einem Stereotyp* (Zeitschrift für antikes Christentum VI/2002, № 2, с. 320-329).

¹⁰ K. Schäferdiek, *Die Überlieferung des Namens Ulfila*, с. 268-271 и препечатката на статията от 1996 г., с. 42-44. Формата Οὐρφίλας се среща при Филосторг (вж. по-горе, бел. 5) и на споменатия по-горе меден печат (вж. бел. 6), а също и в оспорваните от германските автори за автентичността им *Acta St. Nicetae* (Acta sanctorum за 15 септември, fol. 40^v).

¹¹ K. Schäferdiek, *Die Überlieferung des Namens Ulfila* и препечатката от 1996 г. Формата Οὐλφίλας се среща при Олимпиодор и като изключение при Фотий, който приема обикновено правописа на Филосторг, Οὐρφίλας.

¹² Тази форма се среща за първи път в латинска транскрипция при Веруюто на епископа на готите, което предава неговият ученик Авксенти Доростолски и се датира в юни 383 г., малко преди смъртта му – за Веруюто вж. по-долу, с. 23 сл.). Същата форма се предава и от Касиодор в съставената с помощта на неговия асистент Епифаний Схоластик *Църковна история (Historia ecclesiastica triparta)*. В тази църковна история, съставена в началото на VI век, са дадени преводи от църковните истории на Созомен, Сократ Схоластик и Теодорит и следователно в нея името Улфила се предава според гръцката традиция, преди да бъде погерманчено на Вулфила. Най-вероятно е да се допусне, че и Йордан, който следва в счиченията си навсякъде Касиодор, е възприел същата форма в своята *История на гетите (De origine actibusque Getarum)*, от която са запазени само по-късно преработени преписи.

¹³ Isidor von Sevilla, *Historia Gothorum, Wandalorum, Sueborum* в: Theodor Mommsen, *Chronica Minora saec. IV. V. VI. VII (II)*, Berlin, 1894 с. 267-304 (= *Monumenta Germaniae Historica*, AA. XI,1), интернетно издание: *Die digitalen Monumenta* → http://mdz10.bib-bvb.de/~db/bsb_00000823/images/index.html?id=00000823&fip=84.188.230.179&no5&seite=246, руски превод: от Т. А. Миллер в: *Средневековая латинская литература IV-IX вв.*, Москва, 1970, пълно интернетно издание → http://www.vostlit.info/Texts/rus/Isidor_S/frameset.htm.

¹⁴ B. Chabot, *Chronique de Michel le Syrien IV*, Paris, 1910 (Repr. Brüssel, 1963), с. 303. При тази транскрипция трябва да се има предвид, че сирийските източ-

ници, ползвани от автора, не съдържат гласни букви, така че в неговия текст те са поставени от него, а той не може да не е познавал смисъла на думата. Следователно различните съвременни интерпретации и спорове относно ортографията на името, тъй както се предава от Михаил Сирийски, са излишни – вж. напр. Stephen Gero, *A note on the name of Wulfila in Greek and Syriac*, в: *Beiträge zur Namenforschung*, NF 12/1977, с. 154-156 и 421, addendum).

¹⁵ *Schwellenzeit* (вж. бел. 8), с. 47-50.

¹⁶ За историята на тези ръкописи вж. най-новото изследване в последното критично издание на тази книга: Iordanis, *De origine actibusque Getarum*, a cura di Francesco Guinta / Antonino Grillone, Roma: Istituto Storico Italiano per il Medio Evo, 1991 (=Fonti per la storia d'Italia 117), с. IX-XXIX. За самия текст на книгата от Йордан може да се ползва в интернет както оригиналът по изданието на Момзен, така и руският превод на Скржинска – подробности за Историята на Йордан, заедно с точни библиографски данни вж. в следващата студия от този сборник.

¹⁷ K. Schäferdiek, *Die Überlieferung des Namens Ulfila*, с. 267. Вж. също препечатката от 1996 г., с. 41.

¹⁸ Вж. цитирания по-горе текст на Филосторг, респ. изданието му от 1981 г., с. 18₁₂. Филосторг споменава само думата „императора“, без да обозначи неговото име и повечето изследователи я отнасят към Констанций II, с когото Урфил(а) поддържа най-близки отношения до края на живота на последния. От изворите обаче е известно, че той отива в Константинопол още в 328 година, преди смъртта на Константин Велики († 337) и съответно преди възцаряването на неговия наследник Констанций II (*317, †361), като води именно с Константин Велики някакви преговори, за чиято същност изворите не съобщават никакви подробности. А както ще видим по-нататък, развитието на събитията ще ни даде и други важни основания за потвърждаване на предположението, че Константин Велики сравнява мисията му с мисията на Мойсей, който довежда своя народ в обетованата земя. Също и Шефердик във всички свои трудове застъпва тезата, че споменатият от Филосторг император може да бъде само Константин Велики, като се позовава и на публикации от други съвременни историци – вж. по-долу бел. 31.

¹⁹ Германските историци пропускат да отбележат този факт, както и обстоятелството, че преселването на т.нар. готи се извършва на два пъти: около 346 година една малка част от него, очевидно църковните общини, които съществуват от самото начало на християнизирването през I век и са представени на Никеийския събор в 325 година от техния епископ, а след това в 376 година, вече при управлението на император Валенс, и включва много голям брой преселници, за чието число съществуват само предположения, но то по всяка вероятност достига няколко стотин хиляди. Втората голяма група преселници се заселва в границите на римската империя през 376 година, а това става точно 40 години след преговорите между император Константин Велики и делегацията от представители на този народ през 336 година. И това ни води до убеждението, че по време на тези преговори е бил поставен такъв срок, през който ръкоположеният за епископ и духовен глава на неговия народ Урфил е поел задължението да приключи с християнизирването и превъзпитан-

нието на останалите негови сънародници отвъд Дунав, преди да им се разреши да влязат в нейния състав и то вече не в качеството им на федерати, а като пълноправни римски граждани. И тъкмо това оправдава названието, което Константин Велики дава на духовния водач на този народ: «нашият Мойсей». Туй показва също и че на Константин Велики е било съвсем ясно на какъв риск той излага своята империя със заселването в нейния граничен район на един според тогавашните схващания „варварски“ народ, но също са му били ясни и предимствата от създаването на една буферна зона между империята и нейните източни съседи, чието поведение спрямо нея ще остане през цялото ранно средновековие непредсказуемо и без такава буферна зона би налагало постоянното присъствие на огромни военни контингенти за нейната защита. При това Константин Велики, като произхождащ от същото местно неримско население, е знаел много добре, че империята може да бъде защитена най-добре от самото нейно население, чиито интереси в случая се покриват с интересите на цялата империя. Той е знаел също така, че това население се състои предимно, ако не и изключително, от негови сънародници, чиито предци са напуснали своята родина, при завладяването на земята им от римляните през I век сл. Хр. и по време на масовите гонения на християни през II и III до началото на IV век и че в границите на империята то ще представлява едно цяло с останалото население в централната част на Балканския полуостров, като сплотяващ фактор за него ще стане и християнската религия.

²⁰ Този термин въвежда известният съветски филолог от грузински произход академик Николай Яковлевич Мар, но след острата критика на Сталин срещу неговата теория тя изчезва от съветските научни издания. Едва през последните десетилетия, след големите постижения на палеолингвистиката, отново излиза на дневен ред връзката между езиците, говорени от населението на този район през първите векове на нашата ера с първоначалния език на народите около Понтоса, а не с някакъв митичен „праславянски“ език от Североизточна Европа и че езикът, употребяван в Югоизточна Европа в ранното средновековие представлява естествено развитие на същия „яфетичен“ език, макар и по конюнктурни причини повече да не се употребява това название.

²¹ Намирам за излишно да обърна особено внимание за значението на Авраам в юдейската религия и в преданието на юдеите, в което той играе същата роля, както Хермес Тримогъщи: посредник с Бога, упътил своя народ към истинския и единствения Бог. От своя страна и Орфей, според преданието на новопитагорейците, е който предава на своя народ учението за Бога под формата на т.нар. митология, в която на понятен език се излага устройството на вселената и Божествената йерархия. В тесния кръг на посветените в Орфическите мистерии това учение било излагано по различен начин и било достъпно само за този тесен кръг.

²² За етимологията на думата „Урфа“, вж. <http://lexikon.meyers.de/meyers/Urf> и <http://de.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eanl%C4%B1urfa>.

²³ *B. Rabani de inventione linguarum [=literarum]* в: *B. Rabani Mauri Fuldensis abatis et moguntini archiepiscopi opera omnia*. Variis praeteria monumentis

(Patrologiæ latinæ tomus 112, Paris 1852, Repr. Turnholti/Belgium: Tipographi Brepolis Editores Pontificii 1989, col. 1579-1580).

²⁴ Вж. по този въпрос прегледа на историческите извори в следващата студия.

²⁵ Твърдението, че християнството се разпространява в Мала Азия предимно или дори изключително сред гръцкото население, не отговаря на истината и е наложено тенденциозно едва в късно време, за да прикрие обстоятелството, че местното население е приело Христовото учение – също както населението в централната част на Балканския полуостров – в първия век на новата ера. А то се е състояло от изконни монотеисти, които още на Първия Вселенски събор влизат в конфликт с т.нар. православно християнство във връзка с православния Символ на вярата, в който те виждат разтровяване и умаловажаване на принципа за единствения Бог. По такъв начин сред тях получава голямо разпространение и монофизитското учение, считаното от православията за ерес. По същата причина това население приема по-късно еднобожното учение на Исляма по убеждение, а не насила.

²⁶ Wilhelm August Streitberg, *Die gotische Bibel*, 1. Teil: *Der gotische Text und seine griechische Vorlage mit Einleitung, Lesarten und Quellennachweisen sowie den kleinern Denkmälern als Anhang*, 1908, ²1919, Repr.: ³1950, ⁴1960, ⁵1965, ⁶1971, ⁷2000 (с допълнения от Piergiuseppe Scardigli), Heidelberg: C. Winter.

²⁷ Вж. по този въпрос прегледа на историческите извори в следващата студия от този сборник.

²⁸ Имената на голям брой от тези мъченици се дават в старите менологии на православната църква и са събрани в изследването на далматинския църковен историк Фарлати: Daniel Farlatus, *Illyrici Sacri*, I-VIII, Venetiis 1751-1819. Някои от тях предава Jacques Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces Danubiennes dans l'Empire Romain*, Paris, 1918 (=Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome publiée sous les Auspices du Ministère de l'Instruction publique, fasc. 102), с библиография.

²⁹ За Епископията на Готия вж. бележките на д-р Ганчо Ценов към неговата студия *Готи и германци*, поместена в първия сборник *Готи и гети*, с. 114 и бел. 42 на с. 120. Там се дават извадки от доклада на Анастасий Библиотекаря за VII Вселенски събор (787 г.), поместени в MPL 129,3, кол. 243, 246 и 247.

³⁰ *Ведата Словена I*, съст. Борис Христов, София: Отворено общество, 1997. Вж. напр. различните варианти за рождението на Орфен/Уфрен-юнак, с. 124-214 и *Преселение народа от Крайна земя на Дунав*, с. 23-66.

³¹ Вж. напр. K. Schäferdiek, *Das gotische Christentum. Wulfila. Vom Bischof von Götien zum Gotenbischof*, в: *Schwellexzeit* (вж. бел. 8), с. 1(107)-40(146) и преди всичко с. 3(109), където той подкрепя схващането, че в цитирания пасаж се говори именно за Константин, тъй като цялата втора книга от труда на Филосторг е посветен на Константин и неговото време. От друга страна L. Schmidt, *Geschichte der deutschen Stämme bis zum Ausgang der Völkerwanderung*, I *Die Ostgermanen*, München, ²1941 (репр. 1969), с. 235, бел. 4, в същия смисъл подчертава, че думите на Филосторг за подчинени на Рим варвари могат да се отнасят само за управлението на Константин, но не и на Констанций и Валенс.

³² Ще напомня на читателя, че в запазилите се по традиции свещени игри по време на празника на лятното слънцестоение – заедно с празника на зимното слънцестоение, така наречената «коледа», един от двата най-големи празници на езическата древност – изпадналите в транс танцуващи върху нажежените камъни нестинарки по такъв начин преодоляват изгарящата горещина, като в ръцете си държат образа-икона на св. св. Константин и Елена, които според тях осмислят прастария обичай, предавайки му християнско съдържание.

³³ За покръстването и преселването на „готите-германци“ има обширна литература от германски автори, в която те сами трудно могат да си обяснят причините, накарали Константин, Констанций и Валенс да допуснат в страната си един войнствен и враждебен по отношение на Рим народ, който при това много бързо ще им се отплати със своята неблагодарност, изразена в кръвопролитния бунт от 378 година, при който дори изгарят своя „благодетел“ Валенс. Вж. напр.: K. D. Schmidt, *Die Bekehrung der Ostgermanen zum Christentum*, Göttingen, 1939, с. 235 сл.; R. Klein, *Constantius II. und die christliche Kirche*, в: *Impulse der Forschung* 26, Darmstadt, 1977, с. 251 сл.; K. Schäferdiek, *Germanenmission*, в: *Relexikon für Antike und Christentum*, 10 (1977), кол. 492-548; същ., *Das gotische Christentum. Wulfila* (вж. предишната бележка).

³⁴ *Das gotische Christentum. Wulfila* (вж. предишните бележки), с. 5 (11).

³⁵ (267) „*Erant si quidein et alii Gothi, qui dicuntur minores, popuius immensus, cum suo pontifice ipsoque primate Wulfila, qui eis dicitur et litteras instituisse. Hodieque sunt in Moesia regionem incolentes Nicopolitanam ad pedes Emimonti gens multa, sed paupera et inbellis nihilque habundans nisi armenta diversi generis pecorum et pascua silvaque lignarum; parum tritici ceterarumque specierum terras fecundas. Vineas vero nec, si sunt alibi, certi eorum cognoscent ex vicina loca sibi vinum ne-gotiantes; nam lacte aluntur plerique.*“ И в български превод по ЛИБИ I, с. 359: „Има и други готи, които се наричат «малоготи». Те са многоброен народ. Техен епископ и първосвещеник бил Вулфила, който, както се казва, им бил създал и азбука. И днес те се намират в Мизия и обитават Никополската област в полите на Хемимонт [Хемус]. Те са многобройно племе, но бедно и невойнствено, имат в изобилие само стада от разновиден добитък, пасбища и гори. Земята им е малко плодородна с пшеница и с други плодове. Някои от тях не знаят дали има другаде лозя, ако и да купуват вино от съседните места, понеже повечето от тях се хранят с мляко“. По този въпрос вж. също двете следващи студии в настоящия сборник.

³⁶ На тази тема е посветена последната и заключителна част на настоящия сборник.

³⁷ Това разграничаване застъпват еднакво католическите и протестантските германски богослови – вж. напр.: Wilhelm Streitberg в *Grundriß der germanischen Philologie*, II, 1, Strassburg: Teubner, ²1901, с. 4 сл.; H. Böhmer, в: *Real-Enzyklopädie für protestantische Theologie und Kirche*, XXI/1908, с. 548 и Rudolf Platte, *Geschichte der gotischen Literatur*, Berlin: Dümmler, 1931, с. 27 и сл.; Wilhelm Luft, *Die arianischen Quellen über Wulfila*, в: *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur* 42 (1898), с. 291-308.

³⁸ Вж. напр.: *По някои въпроси от историята на ранното християнство по нашите земи. Филипи и Филипол, във: Византия – Балканите – Европа*. Изследвания в чест на проф. Василка Тъпкова-Заимова, София: БАН Институт по Балканистика, 2006, с. 74-87 (=Studia Balcanica 25).

³⁹ А това е Никео-Цариградският Символ на вярата, възприет и от Българската православна църква: „Вярвам в един Бог Отец, Вседържител, Творец на небето и земята, на всичко видимо и невидимо. И в един Господ Исус Христос, Сина Божий, Единородния, Който е роден от Отца преди всички векове: Светлина от Светлина, Бог истинен от Бог истинен, роден, несътворен, единосъщен с Отца, чрез Когото всичко е станало. Който заради нас, човечите, и заради нашето спасение слезе от небесата и се възплъти от Духа Светаго и Дева Мария и стана човек. И бе разпнат за нас при Понтия Пилата, и страда, и бе погребан. И възкръсна в третия ден, според Писанията. И възлезе на небесата и седи отдясно на Отца. И пак ще дойде със слава да съди живи и мъртви и царството Му не ще има край. И в Духа Светаго, Господа, Животворящия, който от Отца изхожда, Комуто се покланяме и го славим наравно с Отца и Сина, и Който е говорил чрез пророците. В една-та, света, вселенска (съборна) и апостолска Църква. Изповядвам едно кръщение за опрощаване на греховете. Чакам възкресение на мъртвите. И живот в бъдещия век! Амин“ – електронен текст в интернет → http://www.pravoslavieto.com/molitvoslov/molitvi/symbol_veruju.htm.

⁴⁰ По понятни причини арианският Символ на вярата не е стигнал до нас в пълен текст и се цитира от историците в разказвателна форма.

⁴¹ Theodoret, *Kirchengeschichte*, hrsg. von Léon Parmentier, 3. durchgesehene Auflage, bearbeitet von Günter Christian Hansen, Berlin: Akademie-Verlag, 1998 (=Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten Jahrhunderte NF 5), c. 145-146 (II, 21):

„Πιστεύομεν εἰς ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸν θεὸν πατέρα παντοκράτορα, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὸν πρὸ πάντων αἰώνων καὶ πρὸ πάσης ἀρχῆς γεννηθέντα ἐκ τοῦ θεοῦ, δι’ οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ὄρατά καὶ τὰ ἀόρατα, γεννηθέντα δὲ μονογενῆ, μόνον ἐκ μόνον τοῦ πατρὸς, θεὸν ἐκ θεοῦ, ὁμοιον τῷ γεγεννηκότι αὐτὸν πατρί, κατὰ τὰς γραφάς, οὗ τὴν γέννησιν οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ μόνος ὁ γεννήσας αὐτὸν πατήρ. τοῦτον οἶδαμεν μονογενῆ θεοῦ υἱὸν πέμποντος τοῦ πατρὸς παραγεγενῆσθαι ἐκ τῶν οὐρανῶν, καθὼς γέγραπται, εἰς καθαίρεσιν ἁμαρτίας καὶ θανάτου, καὶ γεννηθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου, καθὼς γέγραπται, κατὰ σάρκα, καὶ συναναστραφέντα μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ πάσης τῆς οἰκονομίας πληρωθεῖς κατὰ τὴν βούλησιν τοῦ πατρὸς στανρῶ προσηλωθέντα, ἀποθανόντα καὶ ταφέντα καὶ εἰς τὰ καταχθόνια κατελθόντα, ὃν αὐτὸς ὃν ἄδης ἐτρόμασε, καὶ ἀνελθόντα ἀπὸ τῶν νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, συναναστραφέντα μετὰ τῶν μαθητῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν πληρουμένων καὶ ἀναληφθέντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς, ἐρχόμενον δὲ τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως μετὰ δόξης πατρικῆς ἀποδοῦναι ἕκαστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· καὶ εἰς πνεῦμα ἅγιον, ἅπερ αὐτὸς ὁ μονογενῆς τοῦ θεοῦ υἱὸς Ἰησοῦς Χριστὸς θεὸς καὶ κύριος ἐπηγγείλατο ἀποστεῖλαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, τὸν παράκλητον, καθὼς γέγραπται, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὅπερ καὶ αὐτὸς ἀπέστειλεν ἀνελθὼν εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθίσας ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, ἐκεῖθεν δεῦ ερχόμενος κρίνει ζῶντας καὶ νεκρούς. [...]“

Български превод:

„Вярваме в единия и единствен истински Бог Отец, Вседържителя, Творца на всичко. И в единородния Син Божий, Който е роден от Бога преди всички векове и преди всяко начало, чрез Когото всичко е станало, видимо и невидимо. Който е роден единствен от единия Отец, Бог от Бога, подобносъщен на родилия Го Отец, според писанията, чието рождение не знае никой, освен Единия, родилия Го Отец. За Този единороден Син Божи знаем, че бидейки послан от Отца, слезе от

небесата, както е написано, за да унищожи греха и смъртта, и се роди в плът от Духа Свети и Дева Мария, според писанията – общуваше с учениците и, след изпълнението на цялото Спасително дело, съгласно волята на Отца, бе прикован на кръста, умря, бе погребан, и слезе в преисподнята, където сам адът потрепера от Него, възкресе от мъртвите в третия ден и общуваше с учениците Си в продължение на четиридесет дни, а след това бе взет на небесата и седи отдясно на Отца; и в сетния ден на Въскресението ще дойде със Славата на Отца, за да въздаде всекиму според делата.

[Вярваме] и в Духа Свети, когото сам единородният Син Божии Иисус Христос, Бог и Господ, обеща да изпрати на човешкия род – Утешителя, Духа на Истината, когото и изпрати, възлизайки на небесата и седейки отдясно на Отца, отдето ще дойде, за да съди живите и мъртвите“.

⁴² Knut Schäferdiek, *Der vermeintliche Arianismus der Ulfila-Bibel. Zum Umgang mit einem Stereotyp* в Zeitschrift für Antikes Christentum, 6, 2, December 2002, с. 320-329 .

⁴³ Вж. по-горе, с. 164.

⁴⁴ На това място ще обърна отново внимание на първото пътуване на Апостол Павел в Европа и свързаните с него обстоятелства, довели до манипулации в тълкуването на историческите извори, на които е посветена посочената вече по-горе моя студия *Филипи и Филипопол* – вж. бел. 38.

⁴⁵ Освен цитирания в началото на студията текст от *Църковната история* на Филосторг, превода на Библията от Урфил се споменава още в *Църковната история* на Сократ, кн. IV, гл. 33. Тъй като църковните истории на Теодорит и на Сократ следват един и същ източник, би следвало съобщението за превода на Урфил да се е намирало и в първата, преди да бъде там заличено. В *Историята* на Йордан, § 267, се съобщава само, че Вулфила бил изобретил азбука (*litteras instituisse*) за своите готи.

⁴⁶ Подробности по този въпрос заедно с цитати от съответните места от превода на Библията вж. в моето изследване *Цар Симеоновият Сборникъ*, част I, София, 2007 и част II, София, 2008.

⁴⁷ По този въпрос вж. моите бележки в студията ми *Готи и гети* в първия сборник *Готи и гети*, с. 83 сл. и посочената там литература.

⁴⁸ Подробностите по тези перипетии вж. в статията на Надежда Драгова /Йордан Табов, *За датирането на „Сребърния Кодекс“*, в: Про&Анти, XVII/2007, № 50 (834) от 14 XII 2007. Вж. също: Lars Munkhammar, *The Mystery of the Thousand Years. The hidden history of Codex argenteus*, в: *GOTICA MINORA I. Miscellanea de Lingua Ulfilae collecta*, Darmstadt: Silabus, 2002, с. 1-13 (с библиография) – срв. също интернетната версия на статията му: *Codex argenteus. From Ravenna to Upsala. The wanderings of a Gothic manuscript from the early sixth century*: <http://www.ifla.org/IV/ifla64/050-132e.htm> . Вж. и *Der Codex Argenteus und die Gotenbibel des Bischofs Wulfila, ihre Wanderung durch Europa*, Vortrag von Peter Borggraeve am 15. November 2007 in der Sparkasse Vest Recklinghausen: www.evakre.de/archiv/Borggraeve%20-%20Wulfila.pdf .

⁴⁹ Първото печатно издание на ръкописа е подготвено от Франциск Юниус и отпечатано в Дордрехт през 1665 година; озаглавено е: QUATUOR D. N. JESU CHRISTI EVANGELIORUM Versiones perantiquae duae, Gothica fcil. et Anglo-Saxonica: Quarum illam ex celeberrimo Codice Argenteo nunc primum depromfit

Franciscus Junius f.f. В него никъде не става дума нито за „Вулфила“, нито че е от VI век. Във връзка с идентификацията на ръкописа като „Вулфилова Библия“ срв. бележките на първия изследовател на текста, Johan Christian Zahn, *Ulfilas gothische Bibelübersetzung*, Weisenfels, 1805, цитирани от Сергей Лесной в студията му *Загадка готов*, в: същ., *Пересмотр основ истории славян I*, Мелбурн, 1956, с. 73 – бълг. превод в първия сборник *Готи и гети. Изследвания*, София: Ziezi ex quo vulgares, 2005 (2008), с. 101-102.

⁵⁰ Вж. Uwe Topper. *Fälschungen der Geschichte*, München: Herbig, 2001 и Ярослав Кеслер, *Русская цивилизация*, Москва: ЭкоПресс-2000, 2002 – само ще допълня, че д-р Я. Кеслер е професор по химия в Московския държавен университет и носител на премията «Менделеев». А за епохалното откритие на Йоханес Глаубер, поставило началото на огледалната промишленост в Европа, може да се прочете във всеки биографски справочник. Нито един изследовател на ръкописа не представя данни от химически анализ, така че твърдението за използван сребърен нитрат почива единствено на предположение. Но и ръкописът е показан за първи път на по-широк кръг от обществеността едва в 1699 година, век и половина след неговото „откриване“, когато никому не идва мисълта, че туй е „Вулфиловият превод на Библията“ – а за това време е било напълно възможно ръкописът „съхраняван според преданието още от VI век в манастира Верден“ да бъде подменен с каквото и да е друг ръкопис, та дори с ръкопис, изготвен в съвременна работилница, който не съдържа и текста на Библията. А обществеността и тогава, както и сега, е готова да повярва на всяка лъжа, стига тя да повиши нейното самочувствие и да изтъкне величието и подвизите на предците. А чрез облъчване на пергаментата с рентгенови лъчи в която и да е съвременна рентгенова лаборатория възрастта му може да се „повиши“ с много хиляди години и това да бъде „съвсем точно регистрирано“ с метода ¹⁴C.

⁵¹ В този смисъл са и заключителните думи на Ларс Мункхамар в неговата интернетна публикация (вж. предишната бележка): „What happend between Ravenna and the monastery Werden in the 16th century? That is the Thousand Years Mystery. Different theories about this period are described. Adventures and rumours surround the codex. What is true and wat is fiction?“

⁵² Именно тази теза застъпват повечето германски историци и богослови, като се опират на очевидно невярното и по всяка вероятност твърде късно вмъкнато сведение, предавано по един и същ начин в църковните истории, според които на готите било обещано заселването на юг от Дунава само при условие, че приемат арианското учение – вж. напр. Теодорит, Книга IV, Глава 37.

⁵³ Вж. текста по-горе в бел. 41. Малко след текста на Сирмионския Символ на вярата (II, 22, с. 146 -147) следва в *Църковната история* на Теодорит Кирски писмото на западните епископи начело с папа Дамас до епископите от Илирик, в което се потвърждава, че те са наследили предаденото им от апостолите Христово учение, като се подканват да подкрепят позицията на епископите на Запада срещу арианите. Вж. също пълния превод от тази история на немски език в интернет → <http://www.unifr.ch/bkv/kapitel2086.htm> , както и нейния руски превод → http://www.krotov.info/acts/04/feodorit/feod_ind.htm .

⁵⁴ „Unum esse deum patrem solum ingenitum et inuisibilem et in unigenitum filium eius dominum et deum nostrum, opificem et factorem uniuerse creature non habentem similem suum ideo unus est omnium deus pater, qui et dei nostri est deus et unum spiritum sanctum, uirtutem inluminantem et sanctificantem, ut ait Cristus post resurrectionem ad apostolos suos: ecce ego mitto promissum patris mei in uobis, uos autem sedete in ciuitate[m] Hierusalem, quoadusque induamini uirtute[m] ab alto; item et: accipietis uirtutem superueniente[m] in uos sancto spiritu-- nec deum nec dominum sed ministrum Cristi fidelem, nec equalem sed subditum et oboedientem in omnibus filio et filium subditum et oboedientem suo in omnibus deo patri“ – текстът тук е по: ULFILA AUXENTIUS ON WULFILA, в Documenta catholica omnia, Collectio Monumenta Germaniae Historica →

http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_0310-0383_Ulfila_Auxentius_on_Wulfila_LT.doc.html

⁵⁵ *Epistola de fide, vita et obitu Wulfilae* в: MPL Suppl. 1, кол. 693-728; MPL Suppl. 1, кол. 705 сл. (*Dissertatio Maximini contra Ambrosium*). Открито е през 1840 година във вид на маргиналии (записи по полето) в ръкописа codex lat. 8907 saec. V от Парижката Bibliothèque Nationale, за първи път публикувано от Georg Waitz, *Über das Leben und die Lehre des Ulfila. Bruchstücke eines unge-druckten Werkes aus dem Ende des 4. Jh.s*, Hannover, 1840.

⁵⁶ За обстоятелствата около откриването на този документ и неговите публикации има обширна литература, която обаче не е в състояние да реши основните въпроси, свързани с отношенията между Урфил и неговия възпитаник и последовател, Авксентий Доростолски. А понеже тези обстоятелства засягат и същността на изповядваното от двамата християнство – което за болшинството от изследователите е зловердна ерес – всички подробности, свързани с Веруюто и духовното завещание на Урфил представляват за тях, а особено за православните богослови между тях, табу; вж. напр. становището на М. Поснов, изложено в неговата (писана в българска емиграция!) *История Християнской Церкви (до разделения Церквей – 1054)*, Брюксел: Изд. «Жизнь с Богом», 1964, с. 232, интерн. издание: <http://www.softholm.com/download-software-free5054.htm> Независимо от предубеждението и на германските протестантски и католически богослови относно арианството на Урфил и Авксенти Доростолски, техните публикации съдържат и някои интересни подробности, на които тук няма да се спираме. Вж. напр.: Friedrich Kauffmann, *Aus der Schule des Wulfila. Texte und Untersuchungen zur altgermanischen Religionsgeschichte*, Texte 1, Straßburg 1899, 73 сл.; Н. Е. Giesecke, *Die Ostgermanen und der Arianismus*, Leipzig, 1939; К. К. Klein, *Die Dissertatio Maximini als Quelle der Wulfilabio-graphie* в: *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur* 83/1951-52, с. 239 сл.; същ., *Der Auxentiusbrief als Quelle der Wulfilabio-graphie*, пак там, 84/1952-53, с. 99 сл. За личността на Авксентий вж. и М. Meslin, *Les Ariens d'Occident*, Paris, 1967 (=Patristica Sorbonensia 8), с. 47 сл.